
Film může dětem smysluplně a navíc zábavně přiblížit minulost

Film může dětem skvěle přiblížit minulost. Je smysluplný, účelný a navíc zábavný

Učit historii jinak než jen mechanickým reprodukováním dat a zkoušením letopočtů se snaží spousta dnešních učitelů. Jenže na vytváření materiálů, které jsou k tomu potřeba, nemají čas. **Jaroslav Pinkas** z [katedry dějin a didaktiky dějepisu](#) Pedagogické fakulty UK se proto rozhodl vyučujícím pomoci a spolu se svými studenty vytvořil podrobné [metodické pokyny](#), jak lze využít film ve výuce dějepisu.

Netrpíte při sledování filmů profesionální deformací?

Asi je to u mě podobné jako u filmových kritiků. Ale snažím se toho vyvarovat, protože když bych neustále zvažoval, kterou scénu by šlo využít ve výuce, připravil bych se o divácký zážitek.

Jak vás napadlo využít ho pro výuku?

Začalo to už za mých studií. S kolegou jsme založili na hradě Orlíku filmový festival Film a dějiny. Petr Kopal se zabýval spíš odbornou stránkou reflexe filmu jakožto prvku historické kultury, který ovlivňuje historickou imaginaci. A mě, protože jsem tehdy začínal učit, zajímala otázka uplatnění filmu ve výuce. Do té doby se využíval hlavně ten dokumentární a spíš pro ilustraci výkladu. Hraný film byl považován za něco didakticky méněcenného, a ne tak spolehlivý zdroj informací. Přišlo mi to škoda a od té doby neustále hledám způsob, jak ho do dějepisu aplikovat. Ze začátku to bylo hodně intuitivní, založené na divácké zkušenosti a zároveň historické expertíze. Dnes se na něj dívám víc jako didaktik a pedagog.

Co jste zjistil?

Jeden historik má takové hezké rčení, které rád používám: „Minulost je neznámá země.“ Když do ní vstupujeme, je to pro nás naprosto neprobádané území a musíme hledat nástroje a prostředky, jak si tu cizost osvojit a pochopit. Film je jednou z možností, jak alespoň částečně přiblížit tu nepochopitelnou minulost především těm, kdo nemají žádné historické znalosti a ani životní zkušenosti, což je právě mládež. Učíme o věcech, které jsou sociálně náročné.

Někdy těžko pochopitelné pro nás dospělé, natož pro děti.

Přesně tak. Vezměte si třeba atentát na Heydricha. Ani my dospělí jsme nikdy nebyli ničemu podobnému vystaveni, ale aspoň si dovedeme představit, co to je krizová situace. Pro děti je to dvojnásobná vzdálenost, již musí při poznávání minulosti překonávat, a film ji pomáhá trochu redukovat.

Co když zábavná složka filmu převáží tu faktickou?

Toto riziko tady samozřejmě je, a proto metodika počítá s tím, že film nikdy nemůže stát v rámci výkladu osamoceně. Je spíš motivační složkou, podporuje zvědavost a exponuje problém, ale vždy musí být doplněn dalšími materiály a prameny, které ho zasadí do souvislostí, případně ten kontext dodá učitel.

Nehrozí, že pro samotné sledování a rozборы filmů nebude čas na klasickou výuku?

Co to je klasická výuka? Učení se letopočtů a jmen? Vaše otázka vychází z premisy, že žák se učí buď fakta, anebo souvislosti. Ale tak to není, to je falešná dichotomie, protože porozumění příběhu předpokládá znalost dat. Bez dodržení této zcela zásadní podmínky se nemůže skutečné proniknutí do problému uskutečnit, a je úplně jedno, zda jde o dějepis nebo fyziku. Výuka touto formou neznamená upřednostňovat zábavu na úkor učení se.

Před zhlédnutím filmu je však nutné mít historický background.

Ten se tvoří souběžně. Fakta a práce s nimi nejsou oddělené složky. Není to tak, že nejdřív se nadrtíme data a jména a pak se o nich budeme bavit. Představte si to jako stavbu konstrukce, která roste také se zkušenostmi.

Pedagog by měl být především průvodcem. Vybírat témata, nastolovat otázky, provádět žáky procesem hledání odpovědi a motivovat je. To je princip celé badatelské výuky.

Na základní škole jsem milovala období Napoleona. Když jsme se k této látce v dějepise dostali, chtěla jsem o něm diskutovat. Učitel ale naprosto nejevil zájem. Vysvětlovala jsem si to nedostatkem času, ale teď mě napadá, že problém byl spíš v jeho neschopnosti učit jinak.

Pedagog by měl být především průvodcem. Vybírat témata, nastolovat otázky, provádět žáky procesem hledání odpovědi a motivovat je k hlubšímu poznání. To je princip celé badatelské výuky. Žák řeší určitý úkol a postupuje při jeho plnění po učitelem naznačené stezce. Má k dispozici jakousi mapu činností a také „poznávací nástroje“, což jsou v našem případě historické prameny a jedním z nich je i film, který může dětem skvěle přiblížit minulost, pokud je smysluplný, účelný a navíc zábavný.

Dnešní učitelé jsou již s touto formou výkladu obeznámeni. Vy sám působíte na Pedagogické fakultě. Jakým způsobem se studenty pracujete?

Problematicke využití filmu ve výuce dějepisu se věnuji již dvacet let a za tu dobu jsem si vybudoval určitou teoretickou základnu. Ale učit jsem zde začal poměrně nedávno, teprve před dvěma lety. Předmět jsem koncipoval jako mix teoretických znalostí a praktických dovedností. Obojí je potřeba. Teorii nelze obejít. Představa, že bez její znalosti začnete používat film a bude to skvělé, je naivní.

Uvědomila jsem si to při zhlédnutí jedné z vašich filmových ukázek, kdy jsem si říkala: „Který Ludvík vlastně byl Král Slunce?“ Bez znalosti historických fakt nemůžeme události kompletně pochopit. Živé scény příběhu nás „pouze“ motivují jít v poznání dál.

Taková je základní idea badatelské výuky, která byla dosud více rozšířena v přírodovědných předmětech, ale dnes už se prosazuje i v těch humanitních. Souzním s ní, považuji ji za smysluplnou a je to vlastně už mainstream současné pedagogiky a didaktiky. Studenti učitelství s ní musí být obeznámeni, aby si byli schopni sami vytvářet vlastní výukové materiály, které budou šité na míru konkrétním dětem a zároveň v souladu s obsahem školní výuky. Začínali jsme tím, že jsem jim představil teorii a ukázal, jak mohou kompozice ukázek filmů vypadat. Stěžejní je ovšem diskuse nad jednotlivými náměty. Výhodou tohoto předmětu také je, že může bez problémů probíhat distančně, protože zdroje k němu jsou vesměs digitální.

V době koronakrize jste dal podklady online k dispozici i učitelům dějepisu na základních a středních školách. Musel jste je nějak upravovat?

Docela výrazně. Naše dosavadní metodiky byly totiž spíše volným sledem materiálů s rámcovými pokyny pro pedagogy s tím, že si je v hodině přizpůsobí svým možnostem a preferencím, což ale v době uzavření škol nebylo možné. Kladl jsem proto větší důraz na formulace instrukcí pro žáky a studenty v pracovních listech, aby věděli, co a proč mají dělat. To je také moje největší ponaučení z koronavirového období. Došlo mi, že přesně takto by měly vypadat všechny pracovní listy, nejen ty určené pro distanční formu vzdělávání. Dosud to byla spíše torza stručných popisů a otázek bez vysvětlení účelu.

Když už učitel najede na tento způsob výkladu, jistě by rád stejnou formou vyučoval všechny kapitoly dějin, což ale asi není v jeho reálných možnostech.

Ano, příprava jedné vyučovací hodiny může ze začátku trvat i deset hodin. Já sám jsem během svého působení na středních školách dokázal vytvořit zhruba pět až šest takovýchto lekcí za rok. Právě proto jsme se rozhodli učitelům materiály poskytnout.

Zvyšuje používání atraktivních nástrojů ve výuce také její kvalitu, respektive zájem studentů?

Ne nutně. Pokud nemáte k dispozici atraktivní materiál, protože nemáte čas si ho připravit, musíte výklad zaměřit jinak a nereprodukovat mechanicky látku jen proto, že se to tak vždycky dělalo a že to zrovna je v učebnici. Vždy je třeba si položit otázku: „Musím zrovna toto učit?“ Koronakrize velmi dobře odhalila, kolik témat lze škrtnout a nic se nestane. Proč učit o stoleté válce?

Jedna z filmových ukázek, kterou učitelům nabízíte, je animace vytvořená z dochované tapisérie bitvy u Hastingsu. Toto téma mi připadá se stoletou válkou srovnatelné.

To ano. Proč by měli žáci sedmé třídy žijící ve střední Evropě znát politické předpoklady a dopady bitvy v Anglii jedenáctého století? Jenže v tomto případě nejde ani tak o konkrétní bitvu, ale o to obecně prostřednictvím čtyřminutového videa představit, jak středověké bitvy probíhaly. To už je relevantní téma hodiny dějepisu na druhém stupni základní školy.

Zasadit děj do širších souvislostí.

A pokud se mu chcete věnovat podrobně, musíte si najít smysluplný důvod. Zvyk, který bývá označován za skryté kurikulum, je strašně vlivný a určuje podobu výuky daleko více než normativní dokumenty nebo metodické pokyny. V nich se například píše, že cílem dějepisu na základních školách je kultivovat historické vědomí mládeže. Získat určité povědomí o historických souvislostech, osvojit si historické myšlení a historickou gramotnost. A přesně to je také cílem badatelského stylu výuky.

Mgr. Jaroslav Pinkas, Ph.D.

vystudoval Pedagogickou a Filozofickou fakultu UK, vyučoval dějepis na Klasickém gymnáziu Modřany a Gymnáziu Jana Keplera. Od roku 2008 pracuje v Ústavu pro studium totalitních režimů a poslední dva roky také na katedře dějin a didaktiky PedF UK. Mezi oblastmi jeho odborného zájmu patří didaktika soudobých dějin, historická kultura a filmová a televizní prezentace minulosti. Věnuje se rovněž vzdělávacím projektům. Pro učitele dějepisu vytvořil spolu s kolegy z ÚST vzdělávací DVD zaměřená na výuku soudobých dějin.